

Arkivnyt

April 2017

2017:1

Forårsnummer med artikler om

- ▶ Istidende 2
- ▶ Mormors hus..... 7
- ▶ Realkursus i Esbjerg 13
- ▶ Søren Tønders erindringer om arbejde på havnen og to forskellige kvindearbejdspladser.. 15

Plakat fra 1929 for Premier Is. Barnet peger op mod John M. Larsens sundhedstrekant, hvori der står, at Premier Is er sundt, nærende og delikat. John M. Larsen var meget bevidst om betydningen af branding. EBA 00394-070

ArkivNyt

udgives af Esbjerg Byhistoriske Arkiv som digitalt nyhedsbrev og udkommer minimum fire gange årligt.

Redaktion

Peter Bak (ansv.)
Aja Høy-Nielsen
K. A. Gorritzen
Flemming Køhler

Citater med kildeangivelse er tilladt.

Det er ikke så længe siden, læsestof var bundet til papiret. Nu har vi for længst vænnet os til, at aviser, bøger og magasiner kan hentes via internettet og læses på en skærm.

Også Esbjerg Byhistoriske Arkiv har efterhånden talrige digitale publikationer ud over ArkivNYT som f.eks.

Istidende

Dette blad blev udgivet i 1930'erne af Premier Is i Esbjerg. Det henvendte sig primært til mennesker, der kunne tænke sig at sælge is. Det giver et interessant billede af den »amerikanisering«, der var i gang i mellemkrigstiden – i dette tilfælde af spisevanerne.

Flødeis

Flødeis har været kendt langt tilbage i tiden, men det var først i USA i 1800-tallet, at produktet fik kommerciel betydning. Den mest almindelige frysemetode var »naturlig« is, evt. i kombination med salt. Midt i 1800-tallet lykkedes det at konstruere en røremaskine, der sammen med

den kendte fryseteknik kunne fremstille en langt bedre flødeis (ice cream) end før kendt.

Køleteknikerne fandt sidst i 1800-tallet frem til freon som kølemiddel, og da elektricitet samtidig vandt indpas i erhverv og efterhånden også i almindelige husholdninger, var vejen banet for den eksplosive udvikling i køle- og fryseteknik, som vi har set i forrige århundrede.

I Esbjerg betød fiskeriets stigende omfang i begyndelsen af 1900-tallet et øget forbrug af is. Den blev hentet bl.a. i Norge og fra teglværksgravene i Østerbyen. I 1907 begyndte det nyoprettede Esbjerg Elektricitetsværk at levere strøm. Det svin-

Postkort af elværket på hjørnet af Kirkegade og H. C. Ørstedes Gade med adressen Kirkegade 63 i sin allerførste udgave. Bygningen blev opført i 1907 efter tegning af arkitekt C. H. Clausen. Bygningen måtte udvides i 1913, 1923 og 1931 – alle gange efter C. H. Clausens tegninger. Det blev nedlagt i 1955. EBA 57398-070-568

Direktør John M. Larsen, ca. 1910. EBA 84733-070

gende forbrug førte til overvejelser om at oprette et »kunstisværk«, som kunne aftage overskudsproduktionen af strøm.

Først i 1916 skete der noget, da dansk-amerikaneren John M. Larsen ankom fra Amerika i sin private vandflyver. Han fik havnerådets tilladelse til at bygge et isværk med C. H. Clausen som arkitekt, og værket stod klar, da Ny Havn åbnede året efter. Tidligere havde der kun været kunstisproduktion på Krystalisværket i København. Året efter etablerede Det Danske Frysningsselskab sig også i Esbjerg med store kølerum og indfrysning af fisk. Larsen købte dette værk få år senere og etablerede iscremefabrikken Premier Is i dets lokaler i 1927. I 1938 solgte han De Forenede Isværker og Premier Is til Claus Sørensen, men fortsatte produktionen af Premier Is til det østdanske marked fra en fabrik i Glostrup.¹

Istidende

I 1935 begyndte Premier Is at udsende Istidende, et kvartalsskrift med det smukke formål at højne »den danske Ice Creams Kvalitet og for at fremme Salget«. Den nye istid var kommet:

»The Ice Cream Age har snart vundet os alle i sin Favn. – Store og smaa – gamle og unge – saagodt som alle er rede til at række Haanden frem efter en Ice Cream. – Og hvorfor? – Fordi en virkelig fin Ice Cream er en Nydelse, styrkende og ubetinget det sundeste Nydelsesmiddel man har – Menneskets Kraftfoder lavet af rig Fløde, bedste Sukker og Frugter. ... Lægerne og Hospitalerne kan ikke sige nok om dette behagelige og højt skattede Nærings- og Nydelsesmiddel – de anerkender, at Ice Cream har gjort Vidundere ved at gøre den opvoksende Ungdom sundere og stærkere, samt bedre udviklet baade fysisk og aandeligt, ved den daglige Nydelse af det »Mælkefedt« og de Mælkeprodukter, hvoraf god Ice Cream bestaar, og det paastaas, at dette uforlignelige Nærings- og Nydelsesmiddel har gjort sit til at skaffe Amerikanerne Førstepladsen i Sportsverdenen«.

Tidsskriftet fremhæver de køletekniske problemer som en begrænsende faktor i udviklingen af isproduktionen samtidig med, at såvel distribution som opbevaring frembyder store udfordringer.

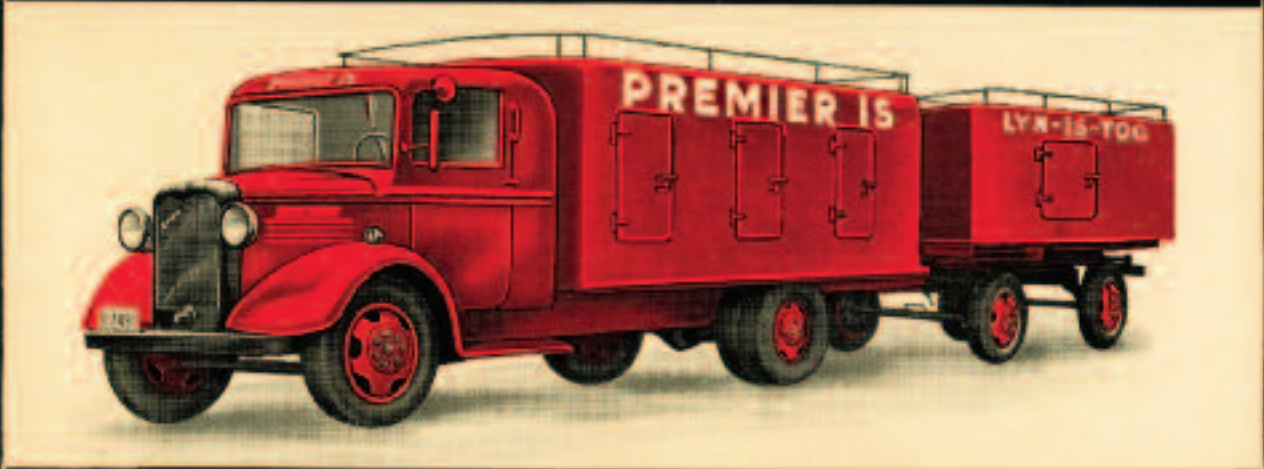
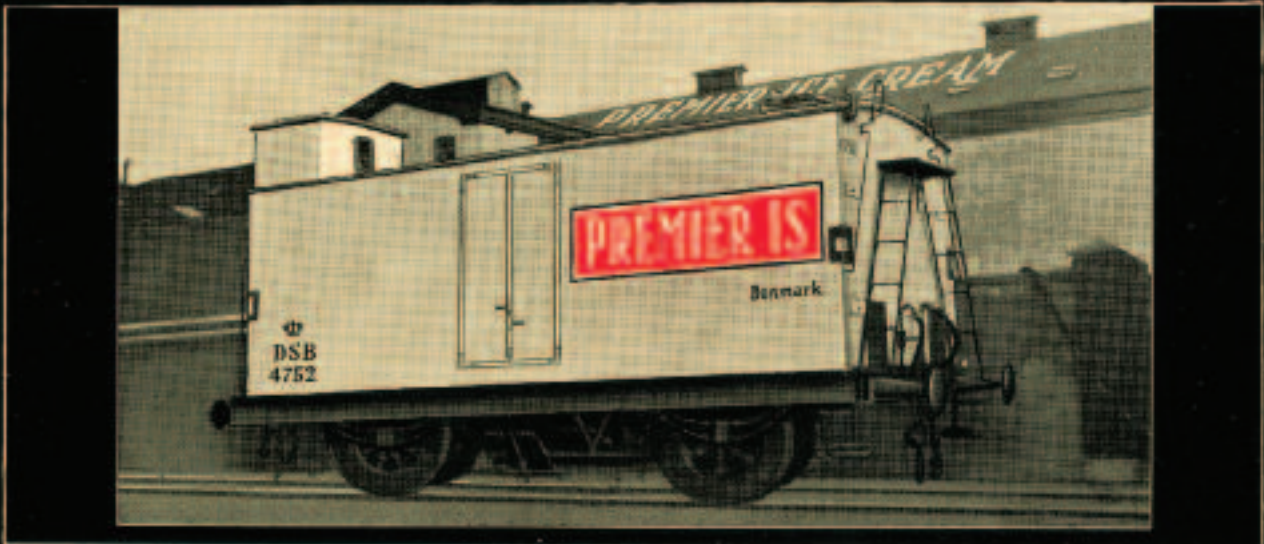
Med hensyn til køleteknikken fremhæves i særlig grad ingeniør John M. Larsen, »skaberen af The Larsen Type af Ammoniak Kompressorer, som nu efter ca. 35-40 Aar er bleven almindelig anerkendt og Adopteret Verden over«.

Istidende gennemgår herefter fabrikken i Esbjerg. Bladet gør meget ud af at fremhæve, at produktionen af flødeis (som konsekvent benævnes Ice Cream) er en stor hjælp til det betrængte danske landbrug.

Det var ikke gjort med at lave ispinde – de skulle holdes frosne hele vejen ud til kunderne:

»Premier fremstiller selv de Tusinder af Ice Cream Konservatorer, saavel elektriske som for Is og Salt, som Forhandlerne af Premier Ice Cream har staaende i deres Butiker. ... Opbevaring af Ice Cream er et

ISTIDENDE

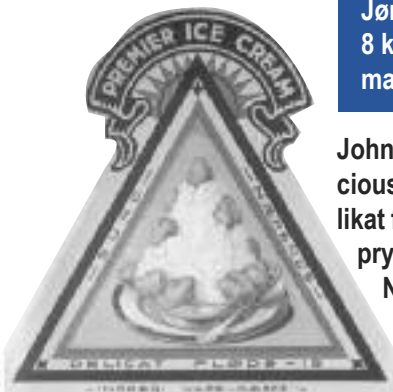

UDKOMMER KVARTALSVIS OG SENDES TIL ICE-CREAM INTERESSEREDE I DANMARK.

Forsiden på Istidende nr. 1 1935. Inde i bladet fremhæves hvor sund flødeisen er: »... en virkelig fin Ice Cream er en Nydelse, styrkende og ubetinget det sundeste Nydelsesmiddel man har – Menneskets Krafftoder lavet af rig Fløde, bedste Sukker og Frugter«.

»Det store kolde bord« i fryserummet på A/S De Forenede Isværker, som dansk-amerikaren John M. Larsen anlagde i 1916. »Talerstolene« var klaris-blokke, fyldt med hummere, hvidvin og champagne. Bordet er dog dækket med øl fra Carlsberg. Ved frokosten ses som nr. 2 fra venstre formand for Esbjerg Fiskeriforening Ole Kristiansen, nr. 3 redaktør Carl Jørgen Nielsen, nr. 4 sagfører, borgmester Niels Jæger, nr. 5 bogtrykker K. Rosendahl, nr. 8 konsul Chresten Breinholt. Som nr. 3 fra højre ses bankdirektør Andreas Jensen, Landmandsbanken. Foto ca. 1927. EBA 00392-070

John M. Larsens sundhedstrekant (farve grøn). De engelske ord var »helathy, nutritious and delicious«. Indregistreret varemærke for Premier Is, 1929: »Premier Ice Cream: Sund, nærende og delikat fløde-is«. Måske har han hentet inspiration til varemærket fra The Great Seal of USA, der bl.a. pryder den amerikanske dollarseddel. Ikke mindst når forsidebilledet på dette nummer af ArkivNyt viser en anden udgave af trekanten, hvor isen er udskiftet med Manhattan Skyline og Empire State Building i midten. EBA 00395-070

meget vigtigt Spørgsmaal – og til syvende og sidst kan dette kun gøres helt rigtigt ved Hjælp af automatiske elektriske Konservatorer, derfor arbejder Premier ogsaa stærkt med »Elektrificering« af sine Kunders Konservatorer og installerer aarlig Hundreder af "Coldaire"-Anlæg«.

Og endelig kan man læse om distributionen af alle de mange ispinde:

»Transporten af Premier Ice Cream foregaar i to Tempi — først fra Fabrikken i Esbjerg til de forskellige Depoter Landet over, i Jernbanevogne forsynet med eget Køleudstyr, dernæst fra Depoterne til Forhandlerne, hvortil der for en stor Del anvendes de af os paa eget Værksted byggede Frysevogne.

Desuden er der i Tilslutning til Premier Ice Creams næsten fuldførte Arbejde for at »elektrificere« hele sin Kundekreds, dvs. forsyne Forhandlerne med elektriske Anlæg, føjet endnu et epokegørende Led, nemlig de mekanisk kølede Frysevogne, i hvilke Kulden ikke frembringes ved Is og Salt som tidligere, men produceres af indbyggede elektriske Køleanlæg«.

Men det var ikke is det hele. Det fremgår af det andet nummer af Istidende, at Premier Is har fået licens til at tappe Coca Cola:

»Den verdensberømte Drik Coca-Cola, der allerede har vundet stor Udbredelse i de større Lande i Europa, vil nu ogsaa kunde faas i Danmark, hvor Premier Ice Cream (landskendt som Danmarks ledende og

Interiør fra pakkeriet ved De Forenede Isværker i 1928. Damer sidder bænket for at pakke frosne ispinde i kasser til forhandlerne. Fabrikken blev hurtigt én af Esbjergs store kvindearbejdspladser. EBA 14781-070

Fra vognoptoget under Rundskuedagene i september 1938. Premier Is havde startnummer 39 og havde som forhandler af Coca Cola fået lov til at udsmykke den forreste vogn. EBA 74837-070

En salgsvogn fra Premier Is fra 1929. Vognen var specielt beregnet på salg i byernes gader og på stationernes perroner. Ideen havde John M. Larsen også med hjem fra USA. Bemærk i øvrigt sundhedstrekanten på enden af vognen. EBA 00393-070

største Firma i Branchen) har overtaget Fabrikationen efter Moderfirmaet Coca-Cola's Forskrifter. Dette turde være en Garanti for, at Coca-Cola Fabrikationen ogsaa herhjemme vil ske paa korrekt Maade.«

Noter

1) Verner Bruhn & Poul Holm: Esbjergs historie 3. 1910-1998. (Esbjerg 1998), s. 85.

Se Istidende på Byhistorisk Arkivs hjemmeside:

<http://eba.esbjergkommune.dk/esbjergshistorie/online-boeger-og-tidsskrifter.aspx>

Mormors hus

- da byen voksede ud over sine grænser

Af Flemming Køhler

Når jeg i dag runder hjørnet af Kirkegade og Spangsbjerg Kirkevej, der i dag lyder adressen Kirkegade 209, løber tankerne uvilkårligt tilbage i tiden. Her lå for år tilbage et havehus, sommerhus – i hvert fald et ret lille hus. Den del af Kirkegade, hvor huset lå, var i 1920'erne et haveselskab, der hed Solhøj. I huset boede min mormor og morfar fra 1925. De havde tre børn, den sidste i rækken – min mor – blev født i 1926.

Min morfar døde af sygdom allerede i 1929, kun 40 år gammel. Min mormor boede alene i huset indtil 1954, hvor det blev

solgt. På grunden blev opført en forretningsejendom i 1957, indeholdende en kiosk og en bager. Havehuset stod på dispensation i en del år, men blev revet ned i december 1964.

Indretning

Grunden lå i den daværende Jerne Sogn-kommune, og selv om vi i dag synes, at det næsten er midt i byen, var det dengang langt ude, både i følt og fysisk forstand. Grundstykket var omkranset af et dige, og ud mod Kirkegade var en stor og flot havelåge med husets navn over ind-

Huset Solglimt, Kirkegade 209 (tidligere Enghavevej 77 og Kirkegade 207) set fra havesiden i sommeren 1931. Personerne er husets ejer, enkefru Kristine Nielsen og børnene Lilly, Henning og Gerda (set fra venstre). EBA 91120-070

Indgangen til Solglimt, Kirkegade 209, set fra havelågen i Kirkegade, ca. 1925.. Diget om hjørnegrunden forsvandt, da der først i 1950'erne blev asfalteret og anlagt fortov i Kirkegade og Spangsbjerg Kirkevej. EBA 91121-070

gangen: »Solglimt«. Mon ikke mine bedsteforældre har fået lidt inspiration fra haveelskabets navn?

Som det fremgår af husets grundplan, var der ikke ruttet med pladsen. Fordelingen af rum var som følger: Entré, stue, soveværelse, veranda, køkken, bryggers samt WC – naturligvis kloset – i alt 43 gode kvadratmeter. Til at drøje med pladsen var opført et udhus på grunden, der bl.a. blev brugt til værksted, opbevaring og hønsehold.

I bryggerset var en muret skorsten med lidt murstensvæg samt to faste borde, det ene med en vask, der afvandede til diget. I køkkenet var et fast bord, skabe samt et komfur. I soveværelset skulle der være plads til en voksen og tre børn, så køjesenge var et must.

Ikke helt uforsvarligt

I forbindelse med en ansøgning om forlængelse af den midlertidige tilladelse til at

bibeholde havehuset udarbejdede stadsbygmesterens kontor i 1963 et notat, hvor der bl.a. er en beskrivelse af huset og brændselsforbruget. Man kan undre sig over, at havehuset ikke er egnet til beboelse, men det alligevel ikke er helt uforsvarligt: Havehusets beboere »er indflyttet 17. marts 1955. Det indeholder 2 små stuer + en veranda og er udført med ca. 12 cm tykke stolpevægge med 1 lag forskalling og puds indvendig og 1 lag forskalling og puds udvendig. Verandaens ydervægge består af 1 lag brædder, der indvendigt er beklædt med bløde isoleringsplader. I stuerne er højde mellem gulv og loft 2,25 m og i køkkenet ca. 2 m. Uanset de tynde ydervægge er der ikke nævneværdig fugt i lejligheden.

Lejeren oplyser, at det i vinter i den koldeste tid har knebet med at få tilstrækkelig varme. Der er kun én kakkellovn i lejligheden, og brændselsforbruget har været ca. 1 hl koks pr. uge + en del brænde,

hvilket ikke er et stort forbrug. På grund af de tynde og dårligt isolerede ydervægge er havehuset ikke egnet til helårsbeboelse, men det er dog ikke helt uforsvarligt ved beboelse af kun 2 voksne som nu«.

Om gadenavnet

Kirkegade, som vi kender gaden som i dag, havde dog ikke det navn i de første mange år. Uden for Esbjerg Kommune hed Kirkegade nord for Haraldsgade Enghavevej, og det hed den indtil 1946, hvor den lige som en række andre gader skiftede navn. Årsagen var, at Jerne Sognekommune den 1. april 1945 blev indlemmet i Esbjerg Kommune, og i den forbindelse blev gadenavne harmoniseret.

Denne del af Kirkegade (i Jerne Sognekommune) har dog også heddet Kirkegades Forlængelse. Det fremgår af Generalstabens topografiske kort over Esbjerg Købstad fra 1910. Hvornår navnet ændres fra Kirkegades Forlængelse til Enghavevej, fremgår endnu ikke af tilgængelige kilder¹.

Kloakering

Af ovenstående om husets indretning kan man allerede konkludere, at der ikke var

tale om kloakering i vore dages forstand. Det forlyder, at klosettet gav naturgødning til mange rigtig gode jordbær både hos mormor og naboerne. Der var indlagt vand, men kun et udtag over vasken i bryggeset.

Af mødet den 9. juni 1941 i Jerne Sogneråd fremgår det, at mormor søgte at få ordnede kloakforhold: »Sagen: Enkefru Kristine Nielsen, Enghavevej 77, Boldesager søger om at faa nedlagt Hovedkloak i Spangsbergvej fra Ejendommen Matr. 3n Boldesager til Baldursgade. – Beslutning: Det vedtoges at henvise paag. til at afvande til Enghavevej.«

Der skete så ikke noget efterfølgende. Først i februar 1955 efter mormors fraflytning blev der kloakeret.

Iskiosken på hjørnet

Har man oplevet 1950'erne, husker man de mange små butikker, der prægede byen. Som barn kunne man også glæde sig over de mange iskiosker, der lå spredt rundt omkring. Hvis man altså var så heldig at have mønt til at købe for.

På hjørnet af Kirkegade og Spangsbjerg Kirkevej blev der placeret en iskiosk af De

Huset Solglimt, Kirkegade 209 (tidligere Enghavevej 77 og Kirkegade 207) set fra haven en vinterdag i 1940'erne. Det var ejet af enkefru Kristine Nielsen. Huset til højre er dobbelthuset i Baldursgade 34 og 36. Bag huset til venstre ligger Spangsbjerg Kirkevej. EBA 91118-070

Forenede Isværker (Premier Is). Af en skrivelse fra samme den 24. april 1956 til Esbjerg Kommune fremgår det, at der har været iskiosk på hjørnet af Kirkegade og Spangsbjerg Kirkevej siden 1953. Ejeren af grunden var nu ved at opføre en basarbygning, og kiosken var blevet flyttet nogle meter mod syd. Det viste sig nu i forbindelse med flytningen, at der for tre år siden ikke var blevet søgt om tilladelse til at opstille iskiosken. Man ansøgte nu om lov til at beholde kiosken i sæsonen, indtil den nye bygning kunne tages i brug. Kommunen imødekom ansøgningen, men satte en tidsfrist indtil 1. november 1956, hvor kiosken skulle være fjernet fra grunden.

Under besættelsen

Der var forskellige måder, man kunne prøve at lette tilværelsen for sig selv og familien under besættelsen. Det generede mormor voldsomt at skulle forlade den nogenlunde varme seng om natten, når der var luftalarm. Når luftalarmen lød, måtte hun og børn forlade huset og søge tilflugt i en

kælder i Baldursgade. Ydermere foregik re-træten til Baldursgade efter sigende med gryder og potter over hovedet. Det var anledning til megen morskab, især for andre.

For ikke at skulle helt væk fra grunden fik mormor ved hjælp af morfars familie bygget et »beskyttelsesrum« i haven. Hvor meget beskyttelse der var i det, må guderne vide. Det endte vist med, at mormor var den eneste, der benyttede det, medens de unge foretrak turen til kælderens i Baldursgade, der sikkert også var mere komfortabel.

En af de få gange mormor virkelig slog sig løs efter morfars død, var på befrielsesaftenen, hvor hun dansede rundt med malmester Mortensen, der boede i huset bag Solglimt i Baldursgade.

Alenemor

Set i bakspejlet kan det undre, at det i det hele taget kunne lykkes at få dagligdagen til at fungere efter morfars død. Da han døde, var børnene to, tre og seks år gamle. Der har naturligvis ind imellem været

Det er ikke ishuset, der omtales i teksten, men ishuset t.v. i billedet lå i krydset Spangsbjerg Kirkevej-Stormgade. Til højre ses de første boligblokke på Skrænten. Senere kom højhusene på Spangsbjerg Kirkevej til. Foto maj 1955. EBA SK00919-080

Artiklens forfatter på armen af sin far, Kaj Køhler, i haven ved Solglimt, Kirkegade 209 (tidligere Enghavevej 77 og Kirkegade 207) i 1952. EBA 91122-070

»barne pige«, men det meste af tiden passede de tre søskende hinanden.

Mormor arbejdede som rengøringskone på Forsøgsgården og Boldesager Skole. Det var jo rimelig tæt på, men det er ikke mit indtryk, at der gik bud til mormor i tide og utide. Ikke fordi der ikke skete ulykker, det gjorde der, men de skulle være store, før mormor blev adviseret.

Der var således meget »egentid« til børnene, og der var naturligvis også mange legekammerater, der lagde vejen forbi. Dels var der en dejlig have med mange spiselige ting i sæsonen, dels var der en dejlig legeplads på loftet over huset, som kunne nås via en udvendig stige og en lem.

Forsøgsgården, ét af de steder Kristine Nielsen arbejdede, her fotograferet i oktober 1955. Foto: Paul Bølling. EBA 61839-008

Byen vokser, og nye, moderne huse skyder op. I det, der tidligere var udkanten af byen, ligger et gammelt hus med bindingsværk mellem moderne ejendomme på Spangsbjerg Kirkevej.

Avisudklip om Kirkegade 209, her set fra Spangsbjerg Kirkevej omkring 1960. Bygningen til højre blev opført i 1957 og indrettet med bager og kiosk. Til venstre Solglimt, som blev revet ned i 1964. EBA 91119-070

Boligmangel

Det var ikke let at få en bolig, selv om man var gift. Det måtte mor og far sande, så de boede i huset hos mormor fra 1950 til sidst i 1951. Jeg er således født i huset og har derfor en særlig tilknytning til stedet, uden jeg kan huske noget særligt fra perioden.

Efter morfars død blev der ansøgt om byggeattest, og et skøde fra 1933 viser, at mormor ejede huset med en pantebrevsgæld på 3.500 kr. til Husmandskreditforeningen, tinglyst den 11. oktober 1933, og en pantebrevsgæld på 1.413 kr. til Claus Sørensen, tinglyst den 13. december 1933.

Solglimt 1931

Som nævnt forblev mormor alene, og det kan ikke undre, at hun mange gange har følt sig ensom. Følgende er skrevet bag på et billede af hende og børnene fra 1931:

Esbjerg, Solglimt, Enghavevej Sommeren 1931

Her bor Mindet,
her har Mindet hjemme,
og det søger mig,
hvor jeg end træder,
hvisker til mig,
naar mit Hjerte græder.

Kristine Nielsen

Noter

1) Databasen Esbjergs gader og veje på eba.esbjergkommune.dk

Realkursus i Esbjerg

Ved Leon Larsen og K. A. Gorritzen

I 1962 tog den daværende skoledirektør N. P. Andersen og Danmarksgades skoleinspektør Frederik Klintø initiativet til oprettelse af et toårigt realkursus for voksne, og såvel skolekommissionen som byrådet bakkede op om ideen.

Danmarksgades Skole havde erfaringer med toårige mellemskoleklasser efter 7. klasse. Til såvel mellemskoleklasserne som til de voksnes realklasser var der mange deltagere fra flere kommuner i Ribe Amt.

Baggrunden for kursets oprettelse var folkeskoleloven af 1958, hvor mellemskolen blev afløst af en treårig realafdeling. Dermed forsvandt den mellemskoleeksamen, som mange hidtil havde brugt som adgangsbillet til arbejdsmarkedet.

»Realen« var allerede en meget populær eksamen. Den var både officielt og uofficielt blevet adgangsbillet til mange uddannelser og lærepladser. Kravene til uddannelsesniveaue var stigende i efterkrigsårene, en udvikling som de unge mennesker og deres forældre var meget opmærksomme på. Hertil kom, at f.eks. landbruget aftog langt mindre arbejdskraft end tidligere, hvorfor ungdommen fra landet var under pres for at søge nye veje til arbejdsmarkedet.

Det var på denne baggrund, der blev oprettet realkurser rundt omkring i landet. Kurserne henvendte sig til yngre mennesker, som ønskede et sporskifte, og som var indstillede på at yde den indsats, der skulle til for at klare en realeksamen på to i stedet for tre år.

Realkurset i Esbjerg blev placeret på Danmarksgades Skole. Indtil realeksamen blev afskaffet i 1975, fik 530 elever i alderen 16-40 år deres eksamen på Esbjerg Realkursus, svarende til ca. 50 elever om året.

Leon Larsen havde været ansat på Danmarksgades Skole i tre år, da realkurset blev oprettet. Han blev kaldt ind til skoleinspektør Frederik Klintø, der havde været

ansat på skolen siden 1943 og var nu på vej på pension. Klintø kunne meddele ham, at nu skulle han undervise i matematik på det nye kursus — naturligvis som overtimer. Da viceinspektøren døde, blev Leon Larsen i flere perioder konstitueret som hans afløser, og gennem flere år havde han således dagligt tilsyn med kurset.

Undervisningen på realkurset var overtimer, og undervisningen lå om aftenen.

Det var ikke meget anderledes for kursisterne. Der blev undervist fem dage om ugen fra klokken 17-22, og mange af dem havde erhvervsarbejde ved siden af. De måtte blive til timerne og klare lektier og skriftligt arbejde, når de var kommet hjem igen. Ved siden af undervisningen blev der arrangeret julefrokoster og andre sociale sammenkomster, bl.a. besøg på institutioner i byen. For 1966-68-holdene blev det også til en teatertur til Kloster ved Ringkøbing, hvor et amatørensemble havde Kaj Munk på programmet. Alt det var med til at styrke sammenholdet i aftenklasserne.

Kursisterne kom fra mange skoler. For at komme ind skulle de til en optagelsesprøve, og det første år var lærerne lidt for hårde, som Leon Larsen husker det — der var for få, der slap igennem nåleøjet. Herefter blev prøven lidt mildere, så der altid var studerende nok til to klasser. Der var også en personlig samtale. Mange blev snakket fra at begynde, hvis man vurderede, at deres skolepapirer var lidt tynde. Den ældste elev var en dame på 46, men den typiske elev var 18-19 år.

Mange fik meget fine karakterer — et år var Leon Larsens matematikhold i den absolutte top på landsplan med karaktersnittet til skriftlig eksamen. Kursisterne fik meget ud af skolen og gik videre i uddannelsessystemet. Meget få droppede ud undervejs, måske kun fire-fem stykker i hele forløbet.

En af klasserne fra 66/68-holdene på Esbjerg Realkursus, fotograferet på Danmarksgade Skole. Stående i baggrunden ses Leon Larsen. EBA 91084-070

Leon Larsen husker dagene med undervisning som ret travle. Han underviste i den almindelige folkeskole om dagen, så tog han hjem til kaffe, og ved 16-tiden vendte han så tilbage til skolen, men nu for at undervise på aftenkurset. Om ikke andet gav det i hvert fald mange overtimer. Og fra politikerside var der stor vilje til at honorere disse timer ordentligt. Formanden for skoleudvalget, sagfører Torben Permin, sagde, at lærerne skulle have mere i løn for det store ekstraarbejde. Den gode betaling betød også, at der af og til var skoleinspektører som undervisere. Det betød nok også noget, at de underviste voksne elever.

Leon Larsen underviste bl.a. i matematik, fysik og geografi ved siden af, at han havde tilsyn med kurset. Han var desuden med til at administrere datidens udgave af SU. Det gav somme tider problemer med de voksne elever, hvor nogle — bl.a. et par

fiskere — tjente for meget til at få SU. Det var de ikke tilfredse med.

Værtshuset Børsen ringede sædvanligvis op til jul for at få den helt præcise dato for udbetalingen af SU. Modtagerne gik gerne ud for at fejre begivenheden, men de kunne kun betale med checks, så det var vigtigt for værtshuset at komme i banken og hente kontanter.

LEON LARSEN

- født 1936, blev ansat som vikar på Boldesager Skole samtidig med, at han begyndte på studenterlinjen på Esbjerg Seminarium, der det første år lånte lokaler på Rørkjær Skole, senere på Gammelby Skole, indtil det flyttede i egne bygninger. Leon Larsen kunne altid kendes på påklædningen og slipset, som han havde brugt siden han var 12 år.

Søren Tønder om »Moster«

To forskellige kvindearbejdspladser i 1939

I november døde min mor, efter hun havde været syg en tid, hun nåede aldrig at få min have at se, da jeg først fik den på det tidspunkt. Mor sagde, at hun var træt af livet, og jeg kan godt forstå hende: Hun havde hele sit liv været fødemaskine med 13 børn plus aborter.

Jeg arbejdede stadig på havnen, og i 1939 var jeg én af de højst lønnede arbejdere, vi havde hver uge en eller to dampere, der sejlede med frossent oksekød til Tyskland. Det var et ubehageligt arbejde at stable de frosne fjerdinge i lasten, men vi fik en god betaling for det. Omkring det frosne kød var der trukket en slags gaze lærred på af sundhedshensyn.

Da moster (Marys lillesøster) mente, hun var blevet voksen, kunne hun godt tænke sig at få plads udenbys. Hun havde en veninde, som havde plads i huset i København, og hun var meget afholdt af sit her-skab, som havde en stor omgangskreds. En dag de havde besøg af en dame, spurgte vedkommende, om pigen ikke havde en veninde, der kunne tænke sig at komme over og få plads hos hende.

Veninden skrev så til moster om, hvorledes forholdene var, og moster sagde ja. Et par dage derefter kom damen til Esbjerg for at se moster og aftale lejeforholdene samt tale med mosters mor og far. Som ung pige skulle hun passe lejligheden og lave mad. Damen var frøken og prokurist i et firma, som hun var medindehaver af. Det var en dejlig plads, hun fik, for hun blev behandlet, som om hun var datter af huset, og når frøkenen var ude at gå tur eller på indkøb, var moster altid med. De var på de fineste hoteller og drak kaffe, og om aftenen sad de hjemme og talte sammen, og mosters veninde kunne komme og gå der, som hun havde lyst til.

Om sommeren skulle frøkenen på ferie i Paris, moster skulle med, der var ikke tale om andet. En dag modtog svigermor et

FAKTA

I 1939 var de fleste kvinder beskæftiget med husligt arbejde, enten i eget hjem eller i en »plads«, hvor de tjente eller kunne afløse. Da meget få af disse kvinder var organiserede i fagforeninger, var både aflønning og vilkår meget forskellige. Søren Tønder fortæller om to, meget forskellige arbejdsgivere.

brev fra frøken Olsen, som damen hed, hvor hun blev inviteret over at se til dem et par dage, svigermor kom også af sted. Hun blev inviteret rundt over alt i København, de var i det Kongelige Teater og på byens restauranter o.s.v. Svigermor havde aldrig oplevet sådan en tur før.

Moster var hos frøken Olsen et års tid, men der var jo det ved det, at hun var blevet forelsket i en af sine venner, som hun havde været så meget sammen med i flere år i Marbæklejren, så en dag sagde hun sin plads op og kom så tilbage til Esbjerg, men hun skrev sammen med frøken Olsen i mange år derefter.

Mosters ven hed Michal Jakobsen. Moster og Michal blev siden gift, og det morsomme ved det var, at de havde været fire par drenge og piger, som siden de var 15 år var kommet sammen, og som var blevet gift med hver en af dem.

Det skete mange gange, at de steder, Mary havde haft pladser, kom for at få hende til at hjælpe med at servere for gæsterne, når de havde selskabelighed. Engang hun havde været inde ved Balle, havde Pacharzinias også været med, og de må have talt om Mary, for nogen tid efter kom fru Pacharzinias om og spurgte, om hun ikke kunne leje hende en formiddag om ugen til at gøre rent. Pacharzinias boede ude på Strandvejen i Sædding. Mary talte nu med sin mor, de var blevet enige om, at Mary

Det var på Pacharzinas Pelsfarm, Sædding Strandvej 229, moster kom til at tjene, her fotograferet fra luften omkring 1950. Stuehuset ligger der stadig og hedder nu Villa Solfang. Den spredte bebyggelse i baggrunden er Haveselskabet Ådalen, der blev grundlagt i 1948. EBA 01149-070

skulle sætte drengen i cykelkurven, og så skulle svigermor passe ham i den tid, hun var ude hos fru Pacharzinas. Hun skulle have en krone i timen, hvilket fruendog syntes var for meget, men hun gik dog ind på det.

Det var både første og sidste gang, min kone kom ud at arbejde. Hun var derude præcis klokken 8 om morgenen, og så fik hun lov til at skure og skrubbe og vaske vinduer, lige fra hun kom, til hun gik klokken 12, hvorefter hun skulle cykle hjem lige meget, hvordan vejret var.

Så var det, at bomben i Frodesgade faldt, og vi tog til Hjerting¹. Mary kom ikke på arbejde den uge, så hun ringede ud og sagde, som det var. Fru Pacharzina skældte min kone ud og spurgte, hvad hun ville gøre, hvis hun havde haft dyr at passe, om hun så troede, at man kunne løbe fra det? Hun havde ikke brug for folk, hun ikke kunne stole på.

Noter

1) Se ArkivNyt december 2016

